

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันทั่วโลกมีความตื่นตัวและให้ความสำคัญกับการผลิตสินค้าเกษตรในระบบเกษตรอินทรีย์เป็นอย่างมาก เพราะความต้องการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยต่อสุขภาพได้ขยายอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากการวางจำหน่ายสินค้าประเภทอาหารปลอดสารพิษที่มีอยู่อย่างแพร่หลาย รัฐบาลไทยจึงได้กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการผลิตสินค้าเกษตรในประเทศ และการนำเข้าจากต่างประเทศให้มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค ทั้งความปลอดภัยจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ตกค้างในผลผลิต ความปลอดภัยจากจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรคต่อคน สัตว์ และพืช ความปลอดภัยจากสารเคมีอื่น ๆ โลหะหนัก ซึ่งอาจปนเปื้อนในระหว่างขั้นตอนของการผลิต ระหว่างการบรรจุหีบห่อ และระหว่างการขนส่ง เป็นมาตรฐานที่ควบคุมให้เกิดความปลอดภัยจากการปฏิบัติในขั้นตอนของกระบวนการผลิต มาตรฐานนี้เรียกว่า มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร โดยมีมาตรฐานระบบการเกษตรที่ดีสำหรับพืช ประมง และปศุสัตว์ (Good Agricultural Practice : GAP) หลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดี (Good Manufacturing practice : GMP) และระบบวิเคราะห์อันตรายและจุดวิกฤตที่ต้องควบคุมในการผลิตอาหาร (Hazard Analysis and Critical Control Point : HACCP) นอกจากนี้ยังมีระเบียบปฏิบัติข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์องค์การการค้าโลก (World Trade Organization : WTO) ได้นำมาใช้เป็นมาตรฐานสากลหรือมาตรฐานระหว่างประเทศที่มีการค้าสินค้าเกษตรระหว่างกันได้ถือปฏิบัติ เพื่อเกิดความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันทางการการค้า (สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ, 2551)

ดังนั้น รัฐบาลไทยมีนโยบายที่ผลักดันให้ประเทศไทย ผลิตอาหารที่มีคุณภาพตรงตามมาตรฐานสากล ซึ่งได้จัดทำยุทธศาสตร์ความปลอดภัยทางอาหารขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน โดยกำหนดมาตรการและแผนงานเพื่อให้การปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ โดยหาแนวทางการพัฒนาการเกษตรให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มอบหมายให้กรมวิชาการเกษตรรับผิดชอบดูแลความปลอดภัยด้านพืช ซึ่งเป็นระบบการจัดการคุณภาพด้านการผลิตทางการเกษตร เพื่อหวังที่จะพัฒนาคุณภาพของผลผลิตให้ได้คุณภาพและมีความปลอดภัยตั้งแต่แหล่งผลิตจนถึงผู้บริโภค (From Farm to Table) ซึ่งทางกรมวิชาการเกษตรได้นำมาตรการและแผนงานการดำเนินการรับรองแปลงเกษตรดีที่เหมาะสม (GAP) มาใช้

ประเทศไทย เป็นประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่นำระบบ GAP มาใช้ โดยระบบ GAP ควบคุมกระบวนการผลิตให้ได้ผลผลิตที่มีความปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อน จากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ไม่มี จุลินทรีย์ก่อโรค ผลผลิตมีคุณภาพดีเป็นที่ต้องการของ ตลาด ตรงตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและเกษตรกร ให้ผลผลิตที่คุ้มค่ากับ การลงทุน มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถตรวจสอบได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อ คุณภาพชีวิตมนุษย์ ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และผลกระทบต่อดิน น้ำ อากาศ สิ่งแวดล้อม และที่สำคัญทำให้เกิดความยั่งยืนทางเกษตร สำหรับประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำ การเกษตรตามระบบ GAP นั้น นอกจากจะทำให้ผลผลิตมีคุณภาพดี ไม่มีการปนเปื้อนจากสิ่ง ที่ต้องห้ามแล้ว ยังจะทำให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และช่วยเพิ่มมูลค่าให้ผลผลิต รวมทั้งในอนาคตสามารถหาตลาดได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะตลาดส่งออก เนื่องจากกรมวิชาการ เกษตรได้ใช้มาตรการให้ผู้ส่งออกพืช ผัก ผลไม้ จะต้องซื้อผลผลิตจากแปลง GAP (มูลนิธิสำนึก รักบ้านเกิด, 2551)

ระบบการจัดการคุณภาพ : การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (GAP) หรือ “เกษตรดีที่เหมาะสม” (GAP) มีการตรวจสอบอย่างน้อย 8 ปัจจัย คือ

1. แหล่งน้ำ
2. พื้นที่ปลูก
3. การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร
4. การเก็บรักษาและขนย้ายผลผลิตภายในแปลง
5. การบันทึกข้อมูล
6. การผลิตให้ปลอดภัยจากศัตรูพืช
7. การจัดการกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้ผลิตผลคุณภาพ
8. การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว

เมื่อเกษตรกรสามารถปฏิบัติตามกระบวนการผลิตระบบ GAP จะได้หนังสือรับรอง แหล่งผลิตพืช “เกษตรดีที่เหมาะสม” (GAP) ภายใต้สัญลักษณ์ “Q” ซึ่งกรมวิชาการเกษตร ผนวกให้เกษตรกรสนใจเข้าร่วมโครงการนี้

จากระบบการจัดการคุณภาพ : การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (GAP) หรือ “เกษตรที่ดีที่เหมาะสม” (GAP) ที่กล่าวมานี้ ผู้ศึกษาสนใจศึกษากระบวนการผลิตระบบการจัดการคุณภาพ : GAP ข้าว เพราะข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญทั้งการบริโภคภายในประเทศและส่งออกไปในตลาดโลก กระบวนการผลิตข้าวจึงต้องมีคุณภาพและได้มาตรฐานเป็นที่พึงพอใจของคู่ค้าและผู้บริโภค โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชาวนามีรายได้เพิ่มขึ้น ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพของชาวนาให้มีกระบวนการปลูกข้าวที่มีคุณภาพ และมีผลผลิตที่ดี ปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจและตั้งใจศึกษาว่าชาวนามีความรู้และความสนใจกระบวนการผลิตของระบบ Good Agricultural Practice (GAP) หรือไม่ โดยตรวจสอบปัจจัย 4 เรื่อง คือ

1. การใช้วัตถุดิบทรายทางการเกษตร
2. การบันทึกข้อมูล
3. การผลิตให้ปลอดภัยจากศัตรูพืช
4. การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว

ซึ่งเป็นปัจจัยบางส่วนใน 8 ปัจจัย ที่กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้กำหนดเกณฑ์ และวิธีการตรวจประเมินระบบการจัดการคุณภาพการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว เพราะปัจจัยที่กล่าวมานี้มีความเกี่ยวข้องของสารเคมีและวัตถุดิบทรายต่อมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และผลผลิต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษากระบวนการผลิตข้าว
2. เพื่อศึกษาความรู้และความสนใจของชาวนาเกี่ยวกับการผลิตตามระบบ GAP

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษากระบวนการผลิตข้าว ลักษณะของวิธีการทำนาตามขั้นตอนต่าง ๆ ลักษณะของอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการทำนา และลักษณะของสภาพแวดล้อมในการทำนา

2. ศึกษาความรู้และความสนใจของชาวนาเกี่ยวกับการผลิตตามระบบ GAP โดยทดสอบความรู้ของชาวนา และความสนใจเกี่ยวกับการผลิตตามระบบ GAP

ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะกลุ่มชาวนาในพื้นที่หมู่ 6 ต. เจดีย์หลวง อ. แม่สรวย จ. เชียงราย จำนวน 66 คน

นิยามศัพท์

1. ชาวนา หมายถึง บุคคลที่มีอาชีพปลูกข้าว และมีรายได้จากการปลูกข้าวพื้นที่หมู่ 6 ต. เจดีย์หลวง อ. แม่สรวย จ. เชียงราย

2. ทำนา หมายถึง การปลูกข้าวและการดูแลรักษาต้นข้าวในนา ตั้งแต่ปลูกไปจนถึงเก็บเกี่ยว และการปลูกข้าวในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันไปตามสภาพของดินฟ้าอากาศ และสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ ในที่นี้คือ พื้นที่หมู่ 6 ต. เจดีย์หลวง อ. แม่สรวย จ. เชียงราย

3. Good Agricultural Practice (GAP) หมายถึง คือ กระบวนการผลิตที่ปลอดภัยต่อตัวเกษตรกรผู้ผลิต และผู้บริโภค ประกอบด้วย การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร การบันทึกข้อมูล การผลิตให้ปลอดภัยจากศัตรูพืช ไม่มีศัตรูพืชติดอยู่ถ้าพบต้องคัดแยกไว้ต่างหาก

4. ความรู้ หมายถึง ความเข้าใจของชาวนาเกี่ยวกับกระบวนการผลิต GAP ซึ่งประกอบด้วย การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร การบันทึกข้อมูล การผลิตให้ปลอดภัยจากศัตรูพืช ไม่มีศัตรูพืชติดอยู่ถ้าพบต้องคัดแยกไว้ต่างหาก

5. ความสนใจ หมายถึง เหตุผลในการปฏิบัติตามกระบวนการผลิต GAP

6. ผลได้ผลเสีย หมายถึง ผลที่เกิดจากความรู้และความสนใจในด้านร่างกาย สภาพแวดล้อม ผลผลิต

7. วัตถุอันตรายทางการเกษตร หมายถึง สารเคมีในกระบวนการผลิตข้าว ตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงเก็บเกี่ยว

8. การบันทึกข้อมูล หมายถึง การบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้วัตถุอันตราย การสำรวจและการป้องกันกำจัดศัตรูพืช

9. การผลิตปลอดภัยจากศัตรูพืช หมายถึง สำรวจ ป้องกัน คัดแยกผลิตผลที่เก็บเกี่ยวแล้ว ต้องไม่มีศัตรูพืชติดอยู่

10. การเก็บรักษา หมายถึง สถานที่เก็บรักษาต้องสะอาด อากาศถ่ายเทได้ดี และสามารถป้องกันการปนเปื้อนของวัตถุแปลกปลอม วัตถุอันตราย และสัตว์พาหะนำโรค

11. การขนย้าย หมายถึง อุปกรณ์และพาหนะในการขนย้ายต้องสะอาด ปราศจากการปนเปื้อนสิ่งอันตรายที่มีผลต่อความปลอดภัยในการบริโภค และต้องขนย้ายผลผลิตข้าวอย่างระมัดระวัง

12. การเก็บเกี่ยว หมายถึง เก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวในระยะที่เหมาะสม อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บเกี่ยว ภาชนะบรรจุ และวิธีการเก็บเกี่ยวต้องสะอาด ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อคุณภาพของข้าวและปนเปื้อนสิ่งอันตรายที่มีผลต่อความปลอดภัยในการบริโภค